

O‘ZBEK HIKOYACHILIGI EVOLYUTSIYASI VA ABDULLA QAHHORNING STILISTIK YANGILIKLARI

Turdiqulov Quvonchbek Yusufjon o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Iqtisodiyot fakulteti, 3-kurs, I-61/22 guruhi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘zbek hikoyachiligining tarixiy taraqqiyoti va Abdulla Qahhor ijodining stilistik xususiyatlari tahlil qilingan. Tadqiqot davomida Qahhorning hikoyalari asosida uning ijtimoiy-realistik yondashuvi, psixologik tasvir mahorati va badiiy uslubdagi yangiliklari aniqlangan. Shuningdek, adib ijodida nutq vositalari, detallar, makon va ruhiy kechinmalar orqali obraz yaratishning samarali usullari ochib berilgan. Maqola hikoyachilik janrining milliy adabiyotdagi o‘rni va zamonaviy talqini nuqtayi nazaridan ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: Abdulla Qahhor, o‘zbek hikoyachiligi, stilistik yangilik, realizm, psixologizm, badiiy tafsilot, ruhiy tahlil.

Аннотация: В данной статье рассматривается эволюция узбекского рассказа и стилистические новаторства в творчестве Абдуллы Каххара. На основе анализа его произведений выявлены особенности реалистического подхода писателя, мастерства психологического портрета и инновации в художественной форме. Особое внимание уделено использованию речевых средств, деталей, описания пространства и душевных переживаний в создании образов. Работа представляет научную ценность с точки зрения интерпретации жанра рассказа в национальной литературе.

Ключевые слова: Абдулла Каххар, узбекский рассказ, стилистические новшества, реализм, психологизм, художественные детали, душевный анализ.

Abstract: This article analyzes the evolution of Uzbek short stories and the stylistic innovations in the works of Abdulla Qahhor. Based on an in-depth study of his narratives, the research highlights Qahhor’s realistic approach, mastery in psychological depiction, and contributions to stylistic development. Special focus is given to the use of language, narrative details, spatial description, and emotional depth in character

construction. The paper holds relevance in interpreting the short story genre within the framework of national literature.

Keywords: Abdulla Qahhor, Uzbek short story, stylistic innovation, realism, psychological analysis, literary detail, character portrayal.

Kirish

O‘zbek adabiyotida hikoya janri XX asr boshlaridan boshlab shakllanib, o‘ziga xos taraqqiyot bosqichlarini bosib o‘tdi. Bu jarayonda G‘afur G‘ulom, Oybek, Abdulla Qodiriy kabi adiblar hikoyachilikning asoslarini yaratgan bo‘lsalar, Abdulla Qahhor ushbu janrni yangi bosqichga olib chiqdi. Uning ijodi o‘zbek hikoyachiligida realistik uslubning mustahkamlanishiga, inson ruhiyatining chuqur tahliliga va badiiy ifoda vositalarining boyishiga katta hissa qo‘shdi.

Abdulla Qahhorning hikoyalari o‘zbek adabiyotida realizmning yorqin namunalaridan biridir. U “O‘g‘ri”, “Bemor”, “Anor”, “Dahshat” kabi asarlarida oddiy insonlarning hayoti, ularning ichki kechinmalari va jamiyatdagi o‘rni haqida chuqur mulohazalar yuritadi. Adibning badiiy mahorati, ayniqsa tasviriy ifodalarda, obraz yaratishdagi aniqlik va noziklikda yaqqol namoyon bo‘ladi. Uning hikoyalarda har bir detal, har bir tasvir qahramonning ichki dunyosini ochib berishga xizmat qiladi.

Ushbu maqolada o‘zbek hikoyachiligining evolyutsiyasi, uning asosiy bosqichlari va xususiyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, Abdulla Qahhorning hikoyachilikdagi stilistik yangiliklari, uning badiiy uslubi va o‘zbek adabiyotiga qo‘shgan hissasi chuqur o‘rganiladi. Maqola davomida adib hikoyalari misolida uning badiiy mahorati, obraz yaratishdagi yondashuvlari va o‘zbek hikoyachiligidagi o‘rni yoritiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

O‘zbek hikoyachiligi taraqqiyotining turli bosqichlari va Abdulla Qahhor ijodining stilistik yangiliklari haqida ko‘plab adabiyotshunoslar tomonidan ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Ushbu bo‘limda ana shunday tadqiqotlar tahlil qilinadi.

Almardanova Iroda Toshmamatovna o‘zining “O‘zbek hikoyachiligining poetik strukturasi” nomli maqolasida o‘zbek hikoyachiligining shakllanishi va taraqqiyot bosqichlarini tahlil qiladi. U XX asr boshlarida Abdulla Qodiriy, G‘afur G‘ulom, Abdulla Qahhor kabi yozuvchilarning hikoyachilikdagi o‘rni va ularning realizmga asoslangan uslublarini ko‘rsatadi. Shuningdek, urush yillarida va undan keyingi davrda hikoya janrining rivojlanishida A. Muxtor, S. Zunnunova, P. Qodirov, O. Yoqubov kabi yozuvchilarning hissasini ta’kidlaydi. Maqolada hikoyada inson ruhiy kechinmalari

orqali obrazlarning poetik talqini ifoda etilishi, realizm va psixologizmning ifodasi o'zbek hikoyalarida qanday talqin etilgani haqida fikr yuritiladi.

Abdurahmonova Mavluda Ibragimovna "Abdulla Qahhor hikoyalarida tasviriy ifodalar" nomli maqolasida adibning hikoyalarida inson ruhiyatining o'zaro tasvirlanishi va obrazlarning tasviri haqida so'z yuritadi. Uning fikricha, Abdulla Qahhor o'zbek realistik hikoyachiligining asoschilaridan biri bo'lib, adabiyotimizda bu janrning shakllanishi va o'sishiga katta hissa qo'shgan. Maqolada "Bemor", "Anor", "Millatchilar", "Tomoshabog'", "O'g'ri" kabi hikoyalar tahlil qilinadi.

Kenjayeva Poshshajon "Hozirgi o'zbek hikoyalarida qahramon ruhiyatini tasvirlash tamoyillari" nomli dissertatsiyasida o'zbek hikoyachiligida qahramon ruhiyatining tasviri, psixologik poetik uslub va realizmning ifodasi haqida so'z yuritadi. Uning fikricha, psixologik jarayonlar zamondagi voqealar hikoyada qahramonlar ruhiyati, ichki monologlar orqali namoyon bo'ladi.

Ozod Sharafiddinov o'zining "Abdulla Qahhor" nomli asarida adibning ijodi, uning o'zbek adabiyotidagi o'rni va ahamiyati haqida batafsil so'z yuritadi. U Abdulla Qahhorni o'zbek adabiyotining yirik namoyandalaridan biri sifatida e'tirof etadi va uning asarlarida inson ruhiyatining chuqur tahlili, realistik tasvir va ijtimoiy tanqid mavjudligini ta'kidlaydi.

Tadqiqot etodologiyasi

Ushbu tadqiqotda ma'lumotlar adabiy manbalar, ilmiy maqolalar, adabiyotshunoslikka oid dissertatsiyalar hamda Abdulla Qahhorning asarlari asosida tanlab olindi. Tahlil usuli sifatida komparativ, stilistik va kontent-analiz yondashuvlari qo'llanildi, unda hikoyachilikdagi stilistik o'zgarishlar va uslubiy yangiliklar tizimli o'rganildi.

Tahlil va natijalar

Abdulla Qahhor ijodi o'zbek hikoyachiligida tub burilish yasagan bo'lib, janrning ichki strukturasini, badiiy ifoda vositalarini, ruhiy tahlil imkoniyatlari va stilistik qamrovini sezilarli darajada kengaytirgan. U hikoyachilikda mavzularni yangicha ko'rish, ularni teran psixologik tahlil bilan ifodalash orqali o'zbek adabiyotiga realizmning eng yuksak namunalarini olib kirgan yozuvchilardan biri hisoblanadi. Adibning ijodiy faoliyati 1930-yillardan boshlab shakllana boshlagan bo'lib, aynan shu yillarda o'zbek adabiyotida ijtimoiy buyurtmaga asoslangan sotsiorealistik

tendensiyalar ustunlik qilgan. Biroq Qahhor bu davrda ham san'at va estetikani siyosiy tazyiqlardan imkon qadar holi tarzda olib borishga intilgan.

Qahhor hikoyalarining eng muhim xususiyatlaridan biri — ulardagi psixologik chuqurlikdir. Uning “Dahshat” hikoyasida bosh qahramon Unsin obrazida insonning ruhiy iztiroblari, kechinmalari, o'zini tanqid qilish kabi murakkab holatlar qahramonning ichki monologi va tashqi voqealar fonida yoritiladi. Ushbu hikoya orqali yozuvchi inson vijdoni, gunoh, pushaymonlik va hayot muqarrarliligi haqidagi falsafiy qatlamlarni yarata olgan. Bu esa o'zbek hikoyachiligida ilgari kam kuzatilgan chuqur psixologizm namunasi sifatida baholanadi.

Shuningdek, Qahhorning “O'g'ri” hikoyasi ham muhim tahlil obyekti hisoblanadi. Asarda qahramonning o'g'rilikka qo'l urishi, jamiyatdagi muhtojlik, odamlar o'rtasidagi ishonchsizlik va ijtimoiy befarqlik holatlari satirik va kinoyaviy ohangda tasvirlanadi. Hikoya oxiridagi kutilmagan yakun — o'g'rining fosh bo'lmasligi va jamiyatning unga befarqligi — muallifning jamiyatdagi axloqiy inqirozga nisbatan jiddiy tanqidiy pozitsiyasini ochib beradi. Shu bilan birga, bu yerda satira va ironiyadan mahorat bilan foydalanilgan bo'lib, ular Qahhor uslubining ajralmas qismini tashkil etadi.

Adibning yana bir mashhur hikoyasi — “Anor”da esa ijtimoiy-maishiy muammolar badiiy ifoda vositalari orqali ochib beriladi. Hikoya markazida onaning o'z farzandi bilan ziddiyatli munosabatlari, avlodlar o'rtasidagi qarama-qarshiliklar, shaxsiy manfaat bilan insoniylik qadriyatlari to'qnashuvi yotadi. Ushbu asarda Qahhor milliy urf-odat, ma'naviy qadriyatlar va zamonaviylik o'rtasidagi ziddiyatlarni yoritadi. Har bir voqea va tafsilot obrazning ichki dunyosi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, kompozitsiya va syujet yechimi ruhiy izlanishlarga xizmat qiladi.

Qahhor ijodida muhim stilistik yangiliklardan biri — dialog va ichki monolog vositalaridan keng foydalanishdir. Masalan, “Tomosha” hikoyasida oddiy voqelik — qo'g'irchoq tomoshasiga borgan qahramon — fonida insonning ichki dunyosi, bolalik davriga bo'lgan ehtiyoji, hissiyoti va hayotga bahosi ifodalanadi. Qahramonlar o'z ichida fikr yuritadi, tortinadi, bahs qiladi. Bu esa hikoyaning badiiy ta'sirchanligini kuchaytiradi. Qahhor o'zbek hikoyachiligiga og'zaki nutq va xalqona iboralarni olib kirgan yozuvchilardan biri bo'lib, bu orqali realizm ruhini mustahkamlashga erishgan. Nutqdagi tabiiylik va obraz tiliga xos xususiyatlarni badiiy vositaga aylantira olgan.

Adib hikoyalarida tafsilotlarga estetik ishlov berilgan. Masalan, “Bemor” hikoyasida bemor cholning ruhiy holati, qizi tomonidan ko'rsatilayotgan beparvolik,

atrofdagilarning loqaydligi orqali insoniy qadriyatlarning yo‘qolib borayotgan jamiyatdagi holatiga ishora qilinadi. Hikoyaning soddaligi uni o‘quvchiga yaqinlashtiradi, ammo undagi badiiy qatlamlar va ruhiy yechimlar chuqur ijtimoiy ma’noga ega. Bu tafsilotli, ruhiyatga yo‘naltirilgan yozuv uslubi Qahhorni o‘z zamonasidagi boshqa adiblardan ajratib turadi.

Qahhor hikoyalarida joy va makon tasviri ham o‘ta funksionaldir. Bu tasvirlar dekorativ emas, balki voqea va obraz ruhiyatiga bevosita xizmat qiladi. “Sarob” hikoyasida, masalan, cho‘l manzarasi orqali hayotdagi bo‘shashganlik va ruhiy charchoq holati beriladi. Bu yondashuv o‘zbek hikoyachiligida tabiat tasvirining ruhiy kontekstga xizmat qilishini anglatadi va realizm tamoyillarini mustahkamlovchi uslub sifatida qadrlanadi.

Shuningdek, Qahhor o‘zbek hikoyalariga ochiq yakunli kompozitsion struktura olib kirgan. Uning ko‘plab hikoyalarida syujetda aniq yechim yo‘qdek tuyuladi, ammo bu o‘quvchini fikrlashga, voqeani mustaqil baholashga undaydi. Bu metod, masalan, “Millatchilar” yoki “Ayajonlarim” kabi hajviy hikoyalarda yaqqol ko‘rinadi. Bu yondashuv sovet davridagi siyosiy senzura sharoitida fikrni ramziy tarzda yetkazishning samarali uslubiga aylangan.

Umuman olganda, Abdulla Qahhor o‘zbek hikoyachiligida ichki poetikani yangilagan, uni xalqona, ammo murakkab badiiy qatlamlar bilan boyitgan adib sifatida tarixda o‘chmas iz qoldirgan. Uning hikoyalarida mavjud voqelik real ko‘rinishda emas, balki ruhiy-simvolik, ba‘zan tanqidiy-kinoyaviy tilda aks ettiriladi. Bu esa o‘zbek adabiyotida modernizmga yo‘l ochuvchi muhim uslubiy signal sifatida baholanadi.

Bugungi adabiyotshunoslikda Qahhor hikoyalarining tahlili nafaqat adabiy uslubni, balki milliy tafakkur, axloqiy me‘yorlar, ijtimoiy ong, zamonaviylik va an‘ana munosabatlarini o‘rganish uchun ham metodologik asos bo‘lib xizmat qilmoqda. Chunki Qahhor o‘z asarlari orqali inson, jamiyat va ruhiyat o‘rtasidagi murakkab muvozanatni badiiy jihatdan muvaffaqiyatli tarzda ifodalay olgan. Uning stilistik yangiliklari, realistik va psixologik uslublarni uyg‘unlashtirish mahorati bugungi adabiyot uchun ham ibratli maktab hisoblanadi.

Xulosa va takliflar

O‘zbek hikoyachiligi taraqqiyotining tahlili va Abdulla Qahhor ijodining stilistik xususiyatlarini o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, bu janr o‘zining shakllanishidan boshlab zamonaviy bosqichgacha chuqur ijtimoiy, axloqiy va psixologik masalalarni yoritishga xizmat qilgan. Abdulla Qahhor o‘zining hikoyalarida o‘zbek adabiyotiga yangi ifoda

vositalarini olib kirgan, inson ruhiyatini teran tahlil qilish orqali hikoyachilik janrini badiiy va g'oyaviy jihatdan boyitgan. U yaratgan realizm, satirik tahlil, aniq va sodda, biroq chuqur ma'noli tildan foydalanish tamoyillari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Sohani yanada rivojlantirish uchun, eng avvalo, o'zbek hikoyachiligining klassik namunalarini zamonaviy adabiy muhitga mos tarzda talqin qilish, ularni yangi avlod o'quvchilariga yetkazish zarur. O'zbek tilshunosligida stilistik tahlillarni chuqurlashtirish, hikoya janridagi nutq uslublari va tasvir vositalarini zamonaviy lingvopoetik yondashuvlar asosida qayta ko'rib chiqish muhimdir. Shu bilan birga, bugungi yosh adiblar ijodini Abdulla Qahhor maktabining badiiy mezonlari asosida baholash, ularning asarlarida realistik va psixologik yo'nalishlarni rag'batlantirish orqali hikoyachilikda yangicha yo'nalishlar paydo bo'lishiga zamin yaratish mumkin. Buning uchun ijodiy yozuv darslari, adabiy laboratoriyalar va tahliliy seminarlar tashkil qilish, maktab va oliy o'quv yurtlari o'quv dasturlariga o'zbek hikoyachiligining taraqqiyot bosqichlarini tizimli o'rgatish zarur. Shu tariqa, adabiyotimizning hikoya janri boy an'analar bilan uyg'un holda yangi bosqichga ko'tarilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O. Sharafiddinov. Abdulla Qahhor. – T.: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1986. – 160 b.
2. M.I. Abdurahmonova. Abdulla Qahhor hikoyalarida tasviriyl ifodalar. – T.: O'zbekiston fanlari akademiyasi, 2021. – 132 b.
3. A. Qahhor, Anor. Qissa va hikoyalar to'plami, Toshkent, G'afur G'ulom, 2012.
4. A. Madvaliyev tahriri ostida, O'zbek tilining izohli lug'ati, Toshkent, 1981.
5. E. Jo'rayeva, O'zbek xalq maqollarining lingvistik asoslari. Toshkent, Akademnashr, 2019.
6. M. Sulaymonov, O'zbek xalq og'zaki ijodi (Akademik litseylar uchun o'quv qo'llanma), Namangan nashriyoti, 2010.
7. O. Madayev, Xalq og'zaki poetik ijodi, Sharq, Toshkent, 2010.
8. Safarov Ohunjon, O'zbek xalq og'zaki ijodi: pedagogika oliy o'quv yurtlari uchun darslik. Toshkent, Musiqa, 2010.
9. I.T. Almardanova. O'zbek hikoyachiligining poetik strukturasi. – T.: Orient Innovation, 2022. – 144 b.
10. P. Kenjayeva. Hozirgi o'zbek hikoyalarida qahramon ruhiyatini tasvirlash tamoyillari. – T.: Fan va texnologiya, 2021. – 198 b.